

BUSH DOKTRİNİ VE DÜNYA GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

Ertan EFEGİL

Özet

George W. Bush, 11 Eylül saldırılarının ardından, Büyük Ortadoğu Projesini ortaya attı. Bu proje kapsamında, Başkan Bush, Büyük Ortadoğu ülkelerine demokrasi ve özgürlükler getireceğini iddia etti. Bu çerçevede, ABD, Irak'a müdahale ederken, Kırgızistan, Ukrayna ve Gürcistan'da meydana gelen halk ayaklanmalarına destek verdi. Filistin'de Hamas iktidarını destekledi. Ortadoğu ülkelerindeki siyasi reformları teşvik etti. Ancak Başkan Bush, istediği sonucu elde edemedi. Aksine beklenilmeyen gelişmeler (Büyük Devletler arasındaki rekabetin artması, Demokratikleşme Sorunu ve İç Savaş Endişesi, Terörle Mücadelede askeri yöntemlerin yetersizliği gibi) ortaya çıktı.

Anahtar kelimeler: ABD, Büyük Ortadoğu, Bush Doktrini, Orta Asya, Filistin Sorunu.

Bush Doctrine and its Effects on World Security

Abstract

After the attacks of September 11, President Bush suggested a project with the name 'Broader Middle East Project'. Within the framework of that project, the President Bush claimed that the Great Middle Eastern countries would be encouraged to have peaceful and democratic regimes. Within this frame, while the United States intervened into the domestic affairs of Iraq, they supported the public rebellions in Georgia, Kyrgyzstan and Ukraine, they propped up the Hamas government in Palestine and encouraged the political reforms in the Middle Eastern countries. But the President Bush could not get a favourable result. Instead he has got some unfavourable results (such as an increase in the competition among the great powers, the increasing problems of democratisation, the risk of civil war and insufficiency of military methods in fighting against terrorism).

Key words: The United States, Broader Middle East, Bush Doctrine, Central Asia, Palestinian Question.

Giriş

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile birlikte, mevcut uluslar arası sistem de geçerliliğini yitirmiş oldu. İki kutuplu sistem, yerini belirsizliğe bıraktı. Klasik güvenlik endişeleri, dünya siyasetindeki etkisini kaybederken, özellikle etnik/toplumlar arası çatışmalar, terörizm, çevre kirliliği gibi daha kapsamlı, ancak önceki tedbirlerin yeterli olmadığı yeni güvenlik endişeleri ortaya çıktı. Uluslar arası sistemde yaşanan belirsizliğin ve yumuşamanın yardımıyla, devletler arası ilişkilerde gözle görülür iyileşmeler oldu.

Sistem düzeyinde meydana gelen bu değişim ile birlikte, uluslar arası sistemin temel aktörleri olan devletler, yeni dış politika yönelimleri, rolleri, hedefleri, yaklaşımları ve stratejileri belirlemek zorunda kaldı. Hatta BM ve NATO gibi, uluslar arası / bölgesel örgütler de, yeni görev tanımları yapmakla zorlandı ve mevcut yapılanmasını değişen şartlara uydurmak zorunda bırakıldı. Dış çevrede meydana gelen değişimler, aynı zamanda, bir anda dünyanın tek süper gücü konumuna gelen Amerika Birleşik Devletleri'ni de etkiledi. 1990'lı yıllar boyunca, uluslar arası sistemin yapısına ilişkin olarak teorik tartışmalarda bulunan Amerikalı yöneticiler, ülkelerinin yeni rolüyle birlikte, yeni dış politika hedeflerini, önceliklerini ve hareket yöntemlerini belirlediler. Teorik alanda belirlenenleri hayata geçirmek, Başkan George W. Bush'a nasip oldu. 11 Eylül 2001 tarihinde İkiz Kulelere düzenlenen saldırıların hemen ardından harekete geçen Başkan Bush ve Yeni Muhafazakarlar (Neo – Conservatives), 2002 yılında ilan edilen Yeni Ulusal Güvenlik Belgesi'ne dayanarak, 2002'de önce Afganistan'a, ardından Gürcistan'a ve 2003'te de Irak'a askeri müdahalede bulundular. "Özgürlük ve Demokrasi Getirmek" sloganıyla gerçekleştirilen operasyonlara, bazı devletler destek verirken, bazıları da ağır eleştirilerde bulundular.

Bu bakış açısına bağlı kalarak, çalışmanın amacı, getirilen eleştirilerin ve desteklerin ne kadar haklı olduğuna bakmaksızın, daha çok Bush yönetiminin izlediği dış politikanın hedefine ne kadar ulaştığını ortaya koyarak, dünya güvenliğine etkilerini tartışmaktır.

Bu bağlamda, şu iddia da bulunmaktayız:

Bush Yönetimi'nin 2002 yılında ilan ettiği Ulusal Güvenlik Belgesi, aslında Bill Clinton yönetiminin politikalarının tekrarıdır, ancak tek bir farkla. O da, önceki yönetimler, çok taraflılığa (multilateralism) / çok taraflı müdahalelere (multilateral intervention) öncelik verirken, George W. Bush ve Yeni Muhafazakarlar, tek taraflılık (unilateralism) ve önleyici müdahale (pre-emptive strike) kavramlarını dış politika araçları olarak görmüşlerdir. Yeni siyasi anlayışına uygun olarak, 11 Eylül saldırılarından sonra harekete geçen Bush yönetimi, istediği dış politika hedeflerini hayata geçirememiştir. Aksine, uluslar arası

sistemde sıkıntılara yol açmıştır. Bu nedenle, dünya siyasetinin sıkıntılarını rasyonel bir şekilde tanımlayan Bush yönetimi, diğer devletlerle işbirliği içerisinde bulunarak, barış sonrası devletlerin inşası konusunda, askeri yöntemlerin dışında, diğer araçlara da başvurmak zorundadır.

Öncelikle dış politika analizi ile ilgili teorileri izah ettikten sonra, aşağıdaki sorular ışığında, yukarıdaki iddia irdelenecektir.

1. Başkan George W. Bush'un politikaları, Clinton yönetiminin politikalarının devamı mıdır?
2. Bush yönetiminin, kendi ülkesi için belirlediği dış politika yönelimi, ulusal rolü, dış politika hedefleri ve davranış kalıpları nelerdir?
3. Başkan Bush, arzuladığı hedefleri hayata geçirmeyi başarmış mıdır?
4. Irak ve Afganistan'a karşı düzenlenen askeri müdahalelerin sonuçları nelerdir?
5. Ortaya çıkan sonuçların bertaraf edilmesi için ne yapılmalıdır?

Teorik Yaklaşım: Dış Politika Analizi

Devletlerin amaçları, beklentileri, ihtiyaçları, tutumları, dış politika seçenekleri ve davranışları, uluslar arası sistemdeki genel güç dağılımından ziyadesiyle etkilenmektedir. Uluslar arası sistemdeki güç dağılımına bağlı olarak, devletler, uluslar arası sisteme ilişkin kendi algılamalarına dayanarak, öncelikle dış politika yönelimlerini¹ belirlemek zorundadır. Genel olarak, üç temel yönelim bulunmaktadır: a) Yalnızcılık, b) Bağlantısızlık, ve c) Koalisyon Oluşturma ve Askeri İttifaklar Kurma. Siyasi ve askeri anlamda yalnızcılık politikasını benimseyen devletler, diğer devletler ile en alt düzeyde diplomatik ilişki kurarlar ve dünya siyasetine oldukça dahil olmamaya gayret ederler. İkinci olarak, Yugoslavya, Endonezya ve Mısır gibi Bağlantısız devletler, bloklardan bağımsız politika gütmeyi ve büyük devletlerin etkisinde olan hiçbir askeri/siyasi ittifaklara dahil olmamayı tercih ederler. Son olarak, diplomatik koalisyonlar ve askeri ittifaklar kurma yönelimini benimseyen devletlerde, daimi askeri ittifaklar ve diplomatik koalisyonlar kurmaya hazırdır.

Dış politika yönelimini belirledikten sonra, devletler, bu yönelime uygun olarak, kendi rollerini de tanımlamak zorundadır. Ulusal rol ile dış politika yönelimi, birbiriyle sıkı sıkıya bağlıdır. Çünkü ulusal roller²,

¹ Dış politika yönelimi, bir devletin dış çevreye karşı sergilediği genel tutumunu ve taahhütlerini içermektedir.

² Ulusal rollere ilişkin olarak şu örnekler verilebilir: Bölgesel lider, bölgesel koruyucu, özgürlük destekleyicisi, sömürge karşıtlığı, inanç savunucusu, köprü gibi.

devletlerin, dış dünyaya karşı temel eğilimlerini, endişelerini ve tutumlarını yansıtır. Ulusal rolün belirlenmesinin ardından, devletler, kendi ulusal çıkarları ile orta ve uzun vadeli dış politika hedeflerini tespit etmek zorundadır. Ulusal çıkarlar, devletlerin mevcudiyetlerini koruma ile doğrudan ilintilidir. Devletin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini, siyasi, ekonomik ve sosyal düzenini, ve etnik, dini, veya dilsel birliğini korumak gibi hedefleri, ulusal çıkarlar olarak tanımlanmaktadır.

Orta vadeli çıkarlar ise, toplumun genel çıkarlarının korunmasıyla ilintilidir. Örneğin, yabancı pazarlara giriş için işadamlarının desteklenmesi, devletin prestijini yükseltmek, endüstriyel gelişimi ve bilimsel / teknolojik kabiliyetlerinin geliştirilmesi, insan haklarının korunması gibi. Uzun vadeli çıkarlar ise, daha çok devletlerin uluslar arası sisteme ilişkin planlarını, hayallerini ve vizyonlarını içermektedir. Örneğin, Arap Birliği'ni kurmak gibi. Dış politika yönelimlerini, ulusal rollerini ve dış politika hedeflerini belirleyen devletler, mevcut güçleriyle orantılı olarak belirledikleri dış politika hareketlerinin yardımıyla, diğer devletleri etkilemeye, bu devletlerin düşüncelerini/dış politika davranışlarını kendi çıkarlarına uygun olarak değiştirmeye gayret ederler. Böylece dış politika hedeflerini hayata geçirebilirler. Genel olarak beş tür dış politika eylemi / davranışı bulunmaktadır:

1. *İkna etme*: Diğer devletler ile ortaya konulan önerileri tartışmak gibi.
2. *Ödüllendirme*: Dış yardımlar, gümrük duvarlarının düşürülmesi, askeri yardım gibi.
3. *Cezalandırma*: Gümrük duvarlarının yükseltilmesi, boykot, ambargo, dış yardımı kesme gibi.
4. *Şiddet İçermeyen Cezalandırma*: Askeri güç kullanma tehdidinde bulunmak, diplomatik ilişkileri kesmek, abluka uygulama, sınırları kapatmak gibi.
5. *Güç kullanımı* (Mark Webber ve Michael Smith, 2002; K. J. Holsti, 1988).

Teorik gerekleri yerine getiren devletlerin karar vericileri, bir gelişme, oluşum veya olay karşısında kalınca, kendi devletlerinin dış politika eylemlerini belirlemeden önce, rasyonel davranabilmek için, sorunu tanımlayacaktır. Gelişme, oluşum veya olayın kendine has özelliklerini tanımlayan karar vericiler, devletlerinin dış politika hedeflerini en önemliden en önemsiz doğru sıralayacaktır. Aynı zamanda, karar vericiler, devletin izleyeceği dış politika eylemlerinin geniş bir listesini hazırlayacaktır. Son olarak, dış politika hedeflerini hayata geçirecek en uygun dış politika seçeneklerini, en iyiden en

kötüye olacak şekilde belirleyecektir. Böylece maliyet – çıkar analizi yapan karar vericiler, en iyi dış politika seçeneğini belirlemiş olur (Charles W. Keggly ve Eugene R. Witzhopf, 1996).

Teorik açıdan karar vericiler, her ne kadar rasyonel davranmış olsalar da, yine de dış politika konusunda istedikleri neticeyi elde edememiş olabilirler. Bu durum, bilgi eksikliğinden, belirsiz dış politika hedeflerinin belirlenmesinden, doğru olmayan bilgiye sahip olunmasından, zamanın yetersizliğinden, ve psikolojik faktörlerden ötürü ortaya çıkabilir. Bu nedenle, belli bir süre sonra, dış politika hedeflerinin hayata geçirilip geçirilmediğine ilişkin olarak, uygulanan dış politika eylemlerinin sonuçlarını değerlendirmek gerekmektedir. Eğer istenilen sonuç ortaya çıkmıyorsa, belirlenen dış politika seçeneklerinde düzeltmeye veya değişikliğe gidilmek zorundadır.

Clinton Yönetimi'nin Dış Politikasının Ana Hatları

Ulusal güvenliğini ve ekonomik istikrarını korumayı amaçlayan Clinton Yönetimi (Ertan Efeğil, 2002:25-62), ulusal güvenliği açısından, Soğuk Savaş sonrası dönemde, Rusya'yı ve Sovyet nükleer füzelerini kendisi için tehdit olarak algılamamaktaydı. Ancak Afganistan, Tacikistan ve Keşmir'de yaşanan iç savaşları; Filistin'deki İslami Jihad, Lübnan'daki Hizbullah ve Hamas gibi terör örgütlerini; ve İran, Irak, Suriye, Libya, Pakistan ve Afganistan gibi ülkeleri de, “terörizme destek veren korsan devletler” olarak tanımlayarak, kendi güvenliği ile uluslar arası barış ve güvenliği zora sokan tehditler olarak görüyordu.

Diğer taraftan, demokratik devletlerin, daha barışçıl politikalar izlediğini kabul eden Clinton Yönetimi, diğer devletlerinde, demokratik anlayışı benimsemesi halinde, uluslar arası barış ve güvenliğin sağlanmasının kolaylaşacağını düşünüyordu. Son olarak, ekonomik istikrar için, dünya genelinde ticari engellerin kaldırılmasına ihtiyaç duyan Amerikan yönetimi, serbest ticaretin geliştirilmesine de destek veriyordu.

Yukarıdaki algılamalar ve değerlendirmeler ışığında, mevcut gücünden ötürü³, “Demokrasinin Savunucusu”, “Uluslar arası Sistemin Yeniden Yapılanmasında Katalizör”, ve “Küresel Lider” rollerini oynamaya hazır olan Clinton Yönetimi, demokrasi, serbest pazar, insan hakları, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi gibi kavramları, dış politika temel yaklaşımları olarak savunuyordu. Bu bağlamda, Amerikan yönetimi, temelde dört uzun vadeli dış politika hedefleri belirlemişti.

³ ABD, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, askeri anlamda, dünya siyasetinde tek süper güç olarak ortaya çıkmıştı.

1. Serbest pazar ekonomisini ve demokrasiyi benimseyen ülkelerin ortaya çıkması.
2. Uluslar arası terörizmi caydırmak.
3. Amerikan ulusal güvenliğini ve uluslar arası barış ve güvenliği tehdit eden faktörleri ortadan kaldırmak.
4. Yeni dünya ticaret ve finans sistemini oluşturmak.

Uzun vadeli dış politika hedeflerini hayata geçirmek amacıyla, Clinton Yönetimi, aşağıdaki dış politika eylemlerini benimsedi.

1. Demokratik anlayışı dünya geneline yayabilmek amacıyla, demokratik hareketleri desteklemek.
2. Uluslar arası terörizm ile mücadele çerçevesinde, terör örgütlerine destek veren ülkeleri yalnızlığa mahkum etmek; bu amaçla, çok taraflı, bölgesel ve ikili işbirliği kanallarını geliştirmek; ve bölgesel koordinasyon birimlerinin oluşumuna destek olmak. Bu bağlamda, Amerikan yönetimi, Orta Asya'da Terörle Mücadele Konferansı'nın; ABD – Hindistan Terörle Mücadele Çalışma Grubu'nun; ve Bağımsız Devletler Topluluğu Terörle Mücadele Merkezi'nin kurulmasına önyak oldu.
3. Uluslar arası güvenlik ve silahların kontrolü alanında, Ulusal Füze Savunma Sistemi'ni hayata geçirmek, nükleer silahların sayısını azaltmak, ve silah satışı üzerine uluslar arası yasal düzenlemeleri oluşturmak amacıyla, çok taraflı ve ikili girişimleri hızlandırmak. Bu amaçla, Amerikan yönetimi, silahsızlanma girişimlerine destek verdi. Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Andlaşması, Biyolojik ve Kimyasal Silahlar Konvansiyonları üzerine görüşmeleri sürdürdü. Nükleer Silahların denenmesini yasaklayan andlaşmayı destekledi. Bölgesel bazda sürdürülen girişimlere de önemli derecede katkıda bulundu.
4. Dünya ekonomisinin yeniden yapılanmasına ilişkin olarak, ABD, Dünya Ticaret Örgütü'nün hayata geçirilmesi için yoğun çaba harcamaktadır.

Sonuç olarak, Clinton yönetimi, uzun vadeli dış politika hedeflerini hayata geçirmek amacıyla, “çok taraflılık (multilateralism) anlayışını” temel dış politika stratejisi olarak benimsedi. Bosna, Kosova, Somali gibi ülkelere askeri müdahale ederken, uluslar arası ve bölgesel örgütlerin desteğini almaya itina gösteren Clinton yönetimi, tek taraflı askeri müdahale seçeneklerini kullanmaktan ziyade, daha çok diplomatik araçlara, ikili ve çok taraflı siyasi ilişkilere ve çok taraflı askeri/diplomatik girişimlere öncelik verdi.

Bush Doktrini: Ulusal Güvenlik Stratejisi

Başkan Clinton'ın dış politika yaklaşımını benimseyen Başkan George W. Bush, Clinton yönetimi gibi, uluslar arası güvenliğe ve barışa ve aynı zamanda ABD'nin güvenliğine tehdidin, Amerikan karşıtı totaliter rejimlerden (İran, Irak, Afganistan, Kuzey Kore gibi) geldiğini kabul ediyordu (ABD Beyaz Saray, 2 Şubat 2005; ABD Beyaz Saray, 17 Eylül 2002). Dünyanın bir çok bölgesinin, "otoriter rejimler altında yaşadığı ve nefretten beslenen ideolojilere açık olduğu sürece, en korunaklı sınırların bile güvenliğinin sağlanamayacağını" söylüyordu. Başkan Bush'a göre, ABD'nin politikası, "dünyada zulmü sona erdirmeye nihai hedefiyle, her ülkede ve kültürde demokratik hareketlerin ve kurumların büyümesine" çalışmaktı. Bu durum, Amerikan yönetimi için, "bir zorunluluktur. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD, tek süper güç konumuna gelmişti ve bu nedenle dünyanın güvenliğe kavuşmasında hayati rol oynamak zorundaydı". "Diğer hükümetlerde reformu teşvik edeceklerini, ve her devlet yöneticisi ve her ülkenin önüne zulüm ve özgürlük arasındaki ahlaki tercihi ısrarla koyacaklarını" belirten Başkan Bush, "dünyaya özgürlük ve demokrasi yayma politikasının, ABD'nin milli güvenliğine ve özgürlüğüne hizmet" edeceğini öne sürüyordu (Zaman Gazetesi, 22 Ocak 2001).

Sonuç olarak, insan hakları ile siyasi ve ekonomik özgürlüklerin güvence altına alındığı bir dünya sistemi kurmayı, uzun vadeli dış politika hedefi olarak belirleyen Bush yönetimi, aşağıda ifade edilen stratejileri uygulamayı kabul etti:

1. Terörizmle ve zalim hükümdarlar ile mücadele.
2. Dünya genelinde serbest ve özgür toplumların, demokrasi yönünde teşvik edilmesi.
3. Demokrasinin, kalkınmanın, serbest ticaretin ve serbest pazarların dünya geneline hakim olmasına yardımcı olunması.

Bu hedefleri gerçekleştirmek amacıyla, Bush yönetimi, şu dış politika eylemlerini benimsedi:

1. ABD'nin balistik füzelere ve diğer fırlatma araçlarına karşı savunma kabiliyetini geliştirmek. Diğer bir ifadeyle, Ulusal Füze Savunma Projesi'ni hayata geçirmek.
2. Demokratik olmayan ülkelerde, Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti dahil, demokrasinin ve serbest piyasa anlayışının yerleşmesi amacıyla, sivil toplum kuruluşlarına ve ilgili kitlelere destek vermek. Bu konuda, sivil toplum örgütleri ile çok taraflı bölgesel

örgütlerin faaliyetlerine yardımcı olmak. Bu bağlamda, ABD yönetimi, Büyük Ortadoğu Projesi'ni ortaya atmıştır.⁴

3. Bölgesel çatışmaları sona erdirmek veya önlemek amacıyla, diğer devletler ve örgütler ile işbirliği yapmak.
4. Serbest pazarlar ve serbest ticaret yoluyla küresel ekonomik büyümeyi sağlamak. Bu bağlamda, Dünya Ticaret Örgütü'nü hayata geçirmek istemekte; bölgesel ekonomik bütünleşme çabalarına destek verilmekte; ikili serbest ticaret anlaşmaları imzalanmakta; ve enerji güvenliğinin sağlanmasına öncelik verilmektedir. G – 7, G – 20 gibi oluşumlar ile Dünya Bankası ve Uluslar arası Para Fonu'nun önemli görevler üstlenmesi istenilmektedir.
5. Uluslar arası sistemin işleyişine ilişkin olarak, Bush yönetimi, NATO, Avrupa Birliği, Avustralya – Yeni Zelanda, Japonya, Güney Doğu Asya Milletleri Birliği, Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti ile işbirliği yapmayı planlamaktadır. Ancak bu işbirliği imkanları, Bush yönetiminin politikalarına yardımcı olduğu (uyuştuğu) sürece değerlendirilecektir.
6. “Yeni Bin Yıl Meydan Okuma Hesabı (New Millennium Challenge Account)” programı kapsamında, demokratik reformların ortaya çıkmasına yardımcı olmak. Bu amaçla, dünya genelinde, yolsuzlukla mücadele, temel insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğünü sağlama yönündeki girişimlere destek olmak.
7. Bush yönetimi, uluslar arası terörizmle mücadele kapsamında, ABD'ye veya müttefiklerine karşı yapılacak saldırı halinde, Amerikan yönetiminin, etkin, emin ve yıkıcı cevap vereceğini söylemekte ve Clinton yönetiminden farklı olarak, Amerika'nın, kendisine saldırılmasını beklemeden, “algılanan düşmanları ve

⁴ Büyük Ortadoğu Projesi, tüm Ortadoğu ülkeleri ile Orta Asya cumhuriyetlerini kapsamaktadır ve temel hedefleri de şunlardır: a) Bölge ülkelerindeki rejimlerin ve yönetimlerin demokratik nitelik kazanması, uluslar arası sistem ile bütünleşmeleri, b) Global sisteme yönelik olarak, bu coğrafyadan kaynaklanan tehditlerin ortadan kaldırılması, c) Bölge ülkelerinde ekonomik kalkınmanın sağlanması, enerji gelirlerine bağımlılığın azaltılması, halkın refah düzeyinin yükseltilmesi, d) Bölge enerji rezervlerinin, üretim alanlarının ve taşıma yollarının güvenliğinin sağlanması, enerji arzının ve enerji fiyat istikrarının sürdürülmesi, ve e) Ortadoğu Ticaret Girişimi'nin geliştirilmesi. Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında Türkiye'nin önemli roller üstlenmesi beklenilmektedir: a) ABD'nin bölgeye girişi, desteklenmesi ve lojistik hizmetlerin sağlanması, ve b) demokratik ılımlı İslam ülkesi olarak, bölgenin siyasal şekillenmesinde referans oluşturması.

bunların kapasitelerini ortadan kaldırmak için, önceden müdahalede bulunabileceğini” belirtmektedir. Clinton yönetiminin çok taraflılık prensibine ilave olarak Bush yönetimi, gerekirse tek taraflı olarak müdahalede bulunabilme anlayışını benimsedi. “Önceden Müdahale (pre-emptive strike)” kavramının uluslar arası hukuk tarafından meşru sayıldığını ifade eden Başkan Bush, 11 Eylül saldırılarının, bu stratejisini meşrulaştırdığını savunmaktadır. Yine de Başkan Bush, her olayda, askeri güç seçeneklerini kullanmayacağını da ifade etmektedir.

Başkan Bush’un 11 Eylül Sonrası Harekete Geçmesi

Çok taraflılık politikasına uygun olarak, Başkan Clinton, Bosna – Hersek, Makedonya ve Kosova’ya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve/veya NATO kararları çerçevesinde müdahale etti ve bu örgütlerin belirlediği görev tanımlarına uygun olarak askeri personelini operasyonlarda görevlendirdi (Birleşmiş Milletler, 1996). Sadece Somali, Irak ve Afganistan’a karşı, kısa süreli, dar kapsamlı ve sınırlı silahlarla saldırı düzenledi. Korsan devletler (rogue nations) olarak nitelendirdiği Kuzey Kore ve Irak yönetimlerine, Birleşmiş Milletler bünyesinde diplomatik baskı kurmayı tercih ederken, İran ile, ki özellikle ılımlı lider Muhammed Hatemi ile, gizli bir şekilde diplomatik temaslarda bulundu.⁵ İsrail – Filistin meselesinde, diplomatik girişimleri ve Oslo Barış Süreci’ni destekledi.

2000 yılında başa geçen Başkan George W. Bush yönetimi ise, özellikle 11 Eylül saldırılarının hemen ardından, çok taraflılık yaklaşımını, Afganistan ve Irak müdahalelerinde bir kenara bırakarak, tek taraflı askeri müdahalelerde bulunmayı, meşru dış politika eylemi olarak gördüğünü açıkça beyan etti. Bu mevzuda, önce Afganistan’da Taliban rejimine ve Al – Kaide terör örgütüne karşı top yekûn askeri müdahalede bulundu. Bu müdahale sırasında, uluslar arası toplum ve bölgesel örgütler, Taliban rejimi ile Al – Kaide örgütüne karşı yürütülen askeri operasyona destek verdi.⁶

⁵ Dönemin ABD Dış işleri Bakanı Madeleine Albright’ın girişimleri için bakınız: (Sonia WINTER, 18 Haziran 1998: 1 – 3).

⁶ Rusya, Kuzey İttifakı’na askeri malzeme desteği sağladı. Çin, Afganistan ile olan sınırını her türlü geçişe kapattı. Pakistan, topraklarını Amerikan askerlerine açtı ve Amerikan üslerinden operasyonun yönetilmesine izin verdi. İran, acil durumlarda, Amerikan askerlerinin uçaklarına, kendi topraklarına iniş izni verdi ve yaralı askeri personelin tedavisinin yapılacağını açıkladı. Türkmenistan, insani yardımlar için hava sahasını açtı. Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan, kendi topraklarında Amerikan üslerinin açılmasına ve bu üslere Amerikan askerlerinin konuşlandırılmasına onay verdi. Azerbaycan, lojistik amaçlı olarak üslerini Amerikan uçaklarının kullanımına

Rusya ile birlikte, Eğitim ve Donatım Programı çerçevesinde, Gürcistan'a iki yüz askeri personelini gönderen ABD yönetimi, Afganistan'da elde ettiği uluslar arası toplumun desteğini sağlayamasa da, tek taraflı bir girişimle, 2003 yılında Irak'a karşı kapsamlı askeri müdahalede bulundu. Tahminlerin aksine, beklenenden oldukça kısa sürede, Amerikan birlikleri, Bağdat'ı ele geçirmeyi başardı. 1 Mayıs 2003 günü savaşın bittiğini Başkan Bush, Amerikan uçak gemisinde açıklasa bile, Irak'ta Amerikan güçlerine karşı direniş sürmektedir. Her ne kadar yakın zamanda Irak'ta seçimler gerçekleştirilmiş olsa da, yine de etnik / mezhepsel temele göre ayrılan ülke halkı (Sünni Arap, Şii Arap, Türkmenler, Kürtler), seçimlerden iki ay sonra, 6 bakanlığı vekaleten yürütülmek zorunda kalarak, kurmayı başarabilmiştir. Hükümet göreve başlamadan, üyelerinden birisini, teröre kurban vermiştir. Bir Sünni Bakan, görevi kabul etmemiştir. Irak'ta her gün Amerikan askerleri ile yerel halk, direnişçiler tarafından öldürülmektedir ve Amerikan askerlerinin sivillere karşı işlediği insan hakları ihlalleri uluslar arası medya da haber yapılmaktadır.

Başkan Bush, İran ve Suriye'ye karşı diplomatik baskılarını artırmıştır. İran'ın nükleer silah üretim programından vazgeçmesini isteyen Başkan Bush, gerekirse İran'a karşı askeri güç kullanabileceğini ifade etmiştir. Bu noktada, Başkan Bush, Avrupa Birliği ülkeleri ile görüş ayrılığına düşmüştür. Avrupalı liderler, diyalog yoluyla soruna çözüm bulunması taraftarıydı. Sonuçta, Avrupalıların aracılığıyla, İran, nükleer silah üretim programını askıya aldığı açıklamıştır.

Suriye de, ABD'nin tehditlerine maruz kalmıştır. Suriye'nin Hizbullah ve Hamas gibi örgütlere desteğini çekmesini isteyen Başkan Bush, aynı zamanda bu ülkenin, Lübnan'daki askerlerini geriye çekmesini tavsiye etmiştir. Lübnanlı lider Harrari'nin suikaste kurban gitmesi ve ardından Lübnan'da düzenlenen gösterilerde, Suriye'nin açıkça suikast düzenlemekle suçlanması, Ortadoğu'daki tansiyonu iyice artırmıştır. ABD'nin baskıları sonucunda, Suriye, Lübnan'daki askeri birliklerini kısa sürede geri çekmiştir.

Diğer taraftan, Amerikan yönetimi, Ukrayna, Moldavya, Kırgızistan ve Gürcistan'daki sivil devrimlere, çeşitli sivil toplum kuruluşları aracılığıyla dolaylı şekilde destek sağlamıştır. Özellikle Amerikan menşeli sivil toplum kuruluşları, bu ülkelerdeki muhalif grupları "bilinçlendirme" yönünde önemli programları hayata geçirmişlerdir. Amerikan yönetimi de, devrimler / gösteriler sonrası kurulan yeni hükümetleri de beklemeden tanıdığını açıklayarak,

sundu. Kazakistan, Amerikan güçlerine, kullanmaları için üç askeri üs tahsis etti. Birleşmiş Milletler ve NATO gibi uluslar arası ve bölgesel örgütler ile Avrupa Birliği de, Afganistan'a düzenlenen kapsamlı askeri operasyonlara destek verdi. Detaylı bilgi için bakınız: (Ertan Efeğil, 2004: 141 – 153).

diplomatik ilişkilerini geliştirmiştir. Ortadoğu ülkelerinde de demokrasiye geçiş yönünde, ülke yönetimlerini diplomatik açıdan zorlamaya başladı.

Bush Dış Politikasının Uygulamalarının Sonuçları

Başkan Bush'un yukarıda izah edilen politikalarının uygulamalarının sonuçlarına baktığımız zaman, altı temel sonucun ortaya çıktığını görmekteyiz:

a. Büyük Devletler Arasındaki Rekabetin Artması

ABD'nin Afganistan operasyonu sonrasında, Orta Asya bölgesine askeri ve siyasi açıdan iyice yerleşmesi, mevcut rejimlere karşı düzenlenen gösterilere dolaylı destek sağlaması, ardından Irak operasyonu sonrasında, İsrail – Filistin meselesinde, İsrail yanlısı tutum sergilemeye devam etmesi, Saddam yönetiminin imzaladığı petrol anlaşmalarını hemen iptal etmesi, ve Ortadoğu'da demokrasiye ve serbest pazar anlayışına geçişi desteklemesi, bu ülkenin uluslar arası sisteme ilişkin politikalarındaki samimiyetinden şüpheye düşülmüştür.

Bir yandan bu politikaları sürdüren ABD yönetimi, öte yandan otoriter anlayışa sahip Kırgızistan, Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan ve Suudi Arabistan gibi ülkeler ile ilişkilerini daha da geliştirdi (Ertan Efegil, 2003:66-90). Bu davranışlarda, ABD'nin çelişkili bir tutum sergilediğini gösteren diğer gelişmelerdir. Afganistan'a gerçekleştirdiği operasyon esnasında ve sonrasında, Amerikan yönetimi, Özbekistan ile stratejik ortaklık anlaşması imzalarken, Azerbaycan'a uyguladığı ekonomik ambargoyu kaldırdı.⁷ Bu ülkelere mali ve askeri yardımda bulunan (Ertan Efegil, Bahar 2002: 163 – 172). Başkan Bush, Suudi yetkililer ile petrol üretiminin artırılması konusunda samimi görüşmelerde bulundu.

Bu girişimler, daha çok Rusya, Çin, Almanya ve Fransa gibi güçlü devletlerin, ABD'nin niyetinin dünya hakimiyeti peşinde koşmak olduğu yönünde düşünmelerine neden olmuştur.⁸ Bölge ülkeleri de, bu endişeleri

⁷ Azerbaycan'da Haydar Aliyev'in yerine oğlu İlham Aliyev'in Devlet Başkanı seçildiği seçimlerde, her türlü hilenin (mükerrer oy kullanımı, sandıkların içine ilave oy atılması, seçmenlere göz dağı vermek gibi) yapıldığına ilişkin beyanatlara rağmen, Başkan Bush, hiç beklemeden, İlham Aliyev'i tebrik etmiştir. Detaylı bilgi için bakınız: (Uluslar arası Kriz Grubu, 13 Mayıs 2004).

⁸ BBC'nin yaptığı araştırmaya göre, ABD, Irak petrolünü ele geçirerek, OPEC'in tekeline kırmak istemektedir. Bu konuda, Yeni Muhafazakarların, Irak operasyonu öncesinde, Big Oil (Büyük Petrol) Şirketinin yöneticileri ile kavga ettikleri iddia edilmektedir (*Zaman Gazetesi*, 17 Nisan 2005). Zaten Büyük Ortadoğu Projesi'nin temel hedeflerinde, enerji kaynaklarının ön plana çıkarılması, şüpheleri artırmaktadır.

paylaşmaktadır. Bu algılamalarda, uluslar arası sistemde var olan rekabetin daha da artmasına neden olmuştur.⁹

Çin ile Hindistan, stratejik ortaklık kurmak için yakın zamanda bir anlaşma imzaladılar. ABD'ye karşı izlediği denge stratejisi çerçevesinde, Avrupa Birliği ile ilişkilerini geliştirmeye gayret eden Çin yönetimi, bu girişimler sayesinde, ABD karşısında, küresel sorunlara ve tehditlere karşı ortak yaklaşımların bulunacağına inanmaktadır (Zaman Gazetesi, 12 Nisan 2005). Çin ve Avrupa Birliği ile ilişkilerini geliştirmeye çalışan Rusya da, Çin ile paralel görüşlere sahiptir. Bu bağlamda, Devlet Başkanı Vladimir Putin, Ortadoğu seyahatine çıkarak, ABD'yi bölgede dengelemeye çalışmaktadır. Almanya Savunma Bakanı, 41. Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmasında, Avrupa ülkeleri ile ABD arasındaki ilişkilerin yeniden şekillendirilmesi ve NATO'nun yenilenmesi gerektiğini belirtmiştir. Böylece AB ile ABD arasındaki uluslar arası güvenliğe ve sorunlara ilişkin bakış açılarındaki farklılığı su yüzüne iyice çıkarmıştır. Alman Bakan, "NATO'nun, artık Atlantik ötesi müttefiklerin stratejilerini koordine ettikleri öncelikli bir kurum olmadığını" ifade etmiş oldu. Fransa da, "Avrupa'nın güçlendirilmesi ve bu sayede ABD'nin dünya siyasetinde dengelenmesini" istemektedir (Yeni Şafak Gazetesi, 13 Şubat 2005).

b. Demokratikleşme Sorunu ve İç Savaş Endişesi

ABD, önceden de belirttiğimiz gibi, "zulüm" altında yaşayan ulusların / halkların özgürleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu anlayışa uygun olarak, Afganistan'da Geleneksel Afgan Ulusal Meclisi Loya Jirga'yı yeniden harekete geçirecek, ülkenin yeni anayasasının hazırlanmasını ve hemen ardından seçimlerin yapılmasını istemiştir. Irak'ta da aynı anlayışı takip eden Amerikan yönetimi, ısrarla seçimlerin gerçekleştirilmesini istemiştir. Ortadoğu ülkelerinde de demokrasiye geçiş çabalarını desteklemiş, Kırgızistan, Ukrayna, Moldavya ve Gürcistan'da yapılan muhalif gösterileri, ardından yapılan veya yapılacak olan genel seçimleri desteklediğini açıklamıştır.

Fakat bu girişimlere rağmen, ABD'nin demokrasi yapma girişimleri eleştirilere neden olmaktadır. Amerikalı akademisyen ve Bush yönetiminde görev alan Richard N. Haas, demokratik rejimleri ikiye ayırmaktadır: Olgunlaşmış ve Olgunlaşmamış Demokrasiler. Olgunlaşmış demokrasiler, demokratik anlayışı toplumun tabanından itibaren benimsemişlerdir ve birbirleriyle savaşıma eğilimden uzaklaşmışlardır. Demokrasinin özelliklerinin

⁹ Zaten Amerikan yönetimlerinin Ortadoğu politikasını günümüze kadar şu faktörler şekillendirmiştir: a) enerji kaynakları, b) İsrail'in güvenliği, ve c) Suudi Arabistan'ın geleceği.

çoğundan mahrum olan olgunlaşmamış demokrasiler (siyasi katılım, özgür basın, açık, adil ve genel seçimler gibi), halkın tutkularına karşı fazlasıyla duyarlıdır. Bu nedenle, demokrasi adı altında, aşırı milliyetçi eğilimler güç kazanabilirler. Irak'ta olduğu gibi. Bu nedenle, “sevimsiz bulunan rejimlerin yerine daha kötülerini gelebilmektedir”.¹⁰ Örneğin, Irak'ta Şiiilerin iktidara gelmesi gibi.

Haas'ın görüşlerine, Arap entelektüellerde katılmaktadır. Bölgenin demokratik bir yapıya kavuşması gerektiğini vurgulayan Arap entelektüeller, bölge ülkelerinin demokrasiden habersiz olduğunu belirtmektedir. Arap halkının eğitim düzeyinin çok düşüklüğünün, aşırı güçlere güç kazandırdığını ifade eden bu entelektüeller, bölge liderlerinin demokratikleşme sürecine katkı yapmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak entelektüellerin ifade ettiği gibi, Arap dünyasında devlet ve vatandaşlık kavramlarının cılız olması, pek az sivil toplum kuruluşunun mevcudiyeti, özgür basın, serbest piyasa veya parlamenter demokrasiye yönelik tarihsel deneyimlerin azlığı, demokrasi yoluyla radikal İslami grupların ülke yönetimine gelmesini kolaylaştırmaktadır (Zaman Gazetesi, 2 Nisan 2005; Radikal Gazetesi, 15 Şubat 2005; Radikal Gazetesi, 22 Şubat 2005).

Arap entelektüellerinin uyarılarının aksine, Fransız akademisyen Olivier Roy'da, Ortadoğu'da demokratikleşme sürecinin, “milliyetçilik” ve “İslam” kavramlarını hesaba katması gerektiği görüşündedir. Roy, ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde açıkça tehdit olarak algıladığı Hamas ve Hizbullah gibi İslamcı – milliyetçi örgütlerinde, siyasi hayata dahil olmasını demokratikleşme süreci için elzem görmektedir (Radikal Gazetesi, 15 Nisan 2005).

İşin ilginç tarafı, Amerikalı ve Avrupalı yetkililerde, Roy'un görüşlerine destek vermektedir. Katar'da düzenlenen ABD – İslam Dünyası Forumu sırasında konuşma yapan Amerikalı yetkililer, Batı ile İslam dünyasının ortak bir zeminde buluşması için karşılıklı diyalog ve olumlu anlayışın önemine vurgu yaparken, Hizbullah ve Hamas gibi aşırı grupların ve örgütlerin, Ortadoğu'daki reform sürecine katılmalarını desteklediklerini açıkladılar. Yalnız buradaki tek şart, gruplar ve örgütler, demokratik ve hukuki prosedürlere bağlı kalacaklardır (Yeni Şafak Gazetesi, 15 Nisan 2005). ABD'nin girişimlerine paralel olarak, Avrupa Birliği de, İslami gruplarla diyalogu artırma kararı aldı (Yeni Şafak Gazetesi, 19 Nisan 2005).

Ancak teorik bazda yapılan tüm tartışmalar, istenilen sonuçları üretmekten uzaktır. Özellikle Afganistan ve Irak'ta yapılan seçimler, Lübnan'daki ve Kırgızistan'daki seçim süreçleri, Richard N. Haas'ı haklı çıkarmaktadır. Afganistan'da çeşitli mezhepler/silahlı gruplar (warlords)/etnik

¹⁰ Richard N. Haas'ın yazısı için bakınız: (Radikal Gazetesi, 27 Ocak 2005).

gruplar arasında iktidar olma yönünde sürtüşmeler yaşanmaktadır. Afganistan'da olduğu gibi, Irak'ta da partiler, mezhep/etnik köken temeline göre yapılanmıştır ve seçimlerden her bir grubun farklı beklentisi bulunmaktadır. Şiiiler, ülkeyi yönetimleri altına almak isterken; Kürtler, kuzeyde kendi yönetimlerini ilan etmeyi arzulamaktadır. Seçimlerden bu yana geçen iki aylık süreye rağmen, hükümet yapısı ortaya zorla çıkmıştır ve yapı oldukça zayıftır. Bu yapının, olgunlaşmış demokrasilerde görülen hükümet eylemlerini yapmasını beklemek şimdilik mümkün değildir. Ancak ülkede iç savaş riski de bulunmaktadır.¹¹

Kırgızistan'da, kuzey-güney rekabeti yaşanmaktadır (Uluslar Arası Kriz Grubu, 20 Ağustos 2002; Uluslar Arası Kriz Grubu, 11 Ağustos 2002). Kuzey, Rusça konuşan ve eski Devlet Başkanı Aksar Akayev ve Rus olan şimdiki Başbakan Felix Kulov'a destek veren etnik gruplardan ve kabilelerden oluşmaktadır. Güney'i ise, Kurbanbek Nazarov temsil etmektedir ve daha çok Özbeklerden, Kırgızça konuşan fakir kabilelerden oluşmaktadır. Bu sosyolojik yapıdan ötürü, seçimler sırasında, Kırgızistan'da, Irak ve Afganistan'da olduğu gibi, etnik / kabile bazlı partilerin mücadelesini görmek mümkündür. Lübnan'da ise, pek çok parti bulunmaktadır ve çoğu liderlik konumundaki bireysel "figürlerle" "hizipsel" hatlarla bölünmüş ve pek çoğu "dini yada grupsal" çıkarlarla "domine" edilmiş durumda ve belli bir politik gündemleri bulunmamaktadır. Bu partiler içinde, en iyi örgütleneni de, Hizbullah'tır (Zaman Gazetesi, 23 Mart 2005).

c. İsrail – Filistin Sorunu

Bölge halkları, bölgedeki terörün kaynağı olarak, İsrail'in Filistin'e karşı uyguladığı eylemleri (devlet terörü, insan hakları ihlalleri vs.) görmektedir. Bu nedenle, bölgedeki demokratikleşme ve terörle mücadele konularında öncelikle atılması gereken adımın, yaşayabilir Filistin devletinin bir an önce kurulması ve ABD'nin bu yönde İsrail hükümetine baskı yapması olduğunu belirtmektedirler. Çünkü sorun çözüldürse, hem aşırı İslami grupların elinde mücadele için bir sebep kalmayacak, hem halk normal şartlarda yaşamlarını sürdürmeye başlayacak, fakirlik ortadan kalkacak, halkın bu örgütlere desteği de azalacak, ve hem de Arap dünyası ve Avrupa Birliği, ABD'nin demokratikleşme çabalarına yardımcı olmaya başlayacak (Zaman Gazetesi, 3 Şubat 2005).

¹¹Irak'ta güvenlik kaygısı ve kaçırılma korkusu bulunmaktadır. Ülke yağmalanmaktadır. Temiz su ve elektrik yerleşim yerlerine verilemiyor. Petrol almak için saatlerce beklemek gerekiyor. Çocuklar yeterli beslenemiyor. İşsizlik oranı, yüzde 70. Fuhuş, yolsuzluk, adam kayırma, rüşvet, ülke siyasi ve sosyal hayatında olağan gelişmelerdir (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Aralık 2004).

Ancak Arap devletleri, ABD'nin, "İsrail'in, Filistin'deki politikalarını, Ortadoğu'daki radikalizmin ve terörizmin temel nedeni olarak göreceğinden" ümitli değil. Zaten ABD, böyle bir yaklaşımı sergilemekten de kaçınmaktadır. Katar'daki toplantıda, Arap devletleri, Arap – İsrail sorununa çözümler bulunmasını isterken; ABD, bu anlayışı benimsememiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Aralık 2004).

d. Amerikan Karşıtlığının Ortaya Çıkması ve/veya Artması

ABD'nin Irak'ta ve Guantamo'da yaptığı insan hakları ihlalleri ve bu ihlallerin her gün uluslararası medyada yayımlanması, bu ülkeye karşı karşıtlığın ortaya çıkmasına veya var olan karşıtlığın artmasına neden olmuştur. Avrupa halkının bir çoğu, dünyada demokrasinin yayılmasının ABD'nin işi olmadığını düşünmektedir. Bu düşünceler ışığında, Yunanistan, İsveç, İtalya, Norveç, İspanya, Japonya, Irak, Filistin, Arjantin, Brezilya, Hindistan, ABD, İrlanda, Makedonya, Filipinler, Avustralya, Tayland, Güney Afrika Cumhuriyeti, Sri Lanka, Macaristan, Polonya, Kanada, Avusturya, Meksika, Havai ve İngiltere¹²'de, ABD'yi kınayan ve savaş karşıtı gösteriler düzenlenmiştir.

e. Terörle Mücadele Politikasında Askeri Yöntemlerin Yetersizliği

ABD'nin terörle mücadelesi, arzu edilen sonucu ortaya çıkarmamıştır. ABD'nin düzenlediği askeri operasyonlar sayesinde, Al – Kaide, Taliban, Özbekistan İslami Hareketi gibi örgütlerin etkinliği zayıflatılmıştır.

Ancak istenildiği şekilde bu örgütler ortadan kaldırılamamıştır. Aksine, Uluslararası Kriz Grubu başkanı Greth Evans'ın da ifade ettiği gibi, halen daha bütün şehirler, terör saldırılarına açıktır. Terör grupları eylem yapabilecek yeterli kabiliyete ve bu iş için gerekli olan motivasyona sahiptir (Greth Evans, 11 Eylül 2003; Greth Evans, 19 Kasım 2001; Greth Evans, 9 Ekim 2001). Yapılan istatistiksel çalışmalar yukarıdaki sözleri doğrular niteliktedir. 2004 yılında 655 önemli terör saldırısı düzenlenmiştir. Bu rakam, 2003 yılından (175) tam üç kat fazladır (Zaman Gazetesi, 28 Nisan 2005).

Irak'ta her gün intihar saldırıları gerçekleştirilmektedir. Afganistan'da Al – Kaide'nin lideri Usama Bin Laden yaşamını ve Al – Kaide'de bu ülkede varlığını sürdürmektedir. İslami radikalleşme, Özbekistan'da güçlenmektedir. Son günlerde gerçekleştirilen saldırılarda, bu görüşü destekler niteliktedir. Tacikistan'da Özbekistan İslami Hareketi ve Hizb – ut Tahrir, aktif hale

¹² İngiltere'deki gösterilere, 500bin kişi katılmıştır (Yeni Şafak Gazetesi, 23 Şubat 2005; Yeni Şafak Gazetesi, 20 Mart 2005).

gelmektedir. Bu ülkedeki gençler ve muhalif gruplar için, radikal İslami hareketler çekim merkezini oluşturmaktadır.¹³ Radikal İslami gruplar, Avrupa ülkelerinde de güçlenmektedir. 2004 yılında, Madrid’te istasyondaki saldırıları gerçekleştirmişlerdir.

Bu durumu değerlendiren Brooking Institute’den Ömer Taşpınar, kendi değerlendirmesinde, ABD’yi, Soğuk Savaş mantığı içerisinde hareket ederek, terörizmin nedenlerine ve terörizmi oluşturan faktörlere inen bir strateji izlememekle suçlamaktadır.¹⁴ Gerçekten de, radikal İslami hareketler, genel sosyo – ekonomik ve kültürel memnuniyetsizliklerin bir ürünüdür. Eğitimsizlik, fakirlik, mahrumiyet, siyasi katılımın engellenmesi, işsizlik, kötü yönetim gibi faktörler, terör eylemlerini beslemektedir.¹⁵ Bu tür faktörler mevcudiyetini koruduğu sürece, terörün kökünden kazınması mümkün görünmemektedir.

f. Operasyon Sonrası, Barışın İnşasına Yönelik Herhangi Bir Politikanın Üretilmemesi

Amerikan yönetimi, askeri operasyonların ardından, ülkedeki mevcut şartların düzeltilmesi yönünde herhangi bir girişimde bulunmamaktadır (Greth Evans, 20 Ocak 2004). Böylece siyasi şikayetler, fakirlik, sosyal ve kültürel sıkıntılar, ekonomik eşitsizlik, yolsuzluk, rüşvet, açlıktan insanların ölmesi, mülteciler, sağlık koşullarının yetersizliği, çevresel şartların kötülüğü gibi sorunların üzerine gidilmemesi, terörün kaynağının varlığını sürdürmesine neden olmaktadır. Bu durumda, operasyon sonrası ülkede kurulmuş olan barışın yaşabilirliği yönünde şüpheler ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, yapısal reformlara ve çatışma sonrası barışın inşasına yönelik çok taraflı girişimlere önceliğin verilmesi gerekmektedir.

Afganistan’da acilen yapılması gerekenler şunlardır: çatışan grupların silahsızlandırılması, kanuni ve kurumsal alt yapının oluşturulması, ve demokratikleşmenin hızlandırılması. Ancak bu hedefleri gerçekleştirilecek ne idari ve siyasi kurumlar ne de çok etnikli yapıya sahip ulusal ordu oluşturulmuştur. Somali’de, görevlerini yerine getirebilen merkezi bir otorite halen daha bulunmamaktadır. Kuzey ve Güney arasındaki farklılıklar devam etmektedir. Irak’taki durum ise gözler önündedir. Sudan’ın Darfur bölgesinde de, insani şartlar mevcut değildir. Etnik temizlik yönünde girişimler devam

¹³ Detaylı bilgi için bakınız: (Uluslar arası Kriz Grubu, 11 Mart 2004; Uluslar arası Kriz Grubu, 18 Şubat 2003).

¹⁴ Ömer Taşpınar’ın yazısı için bakınız: Radikal Gazetesi, 12 Şubat 2005.

¹⁵ Sudan’ın Darfur bölgesinde, son bir buçuk yılda 180bin kişi açlık ve hastalık nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Bölgede saldırı, tecavüz ve insan hakları ihlalleri sürmektedir. Yeni Şafak Gazetesi, 16 Mart 2005.

etmektedir. Sosyal, ekonomik, siyasi ve iktisadi eşitsizlik, halkın memnuniyetsizliğini pekiştirmektedir (Uluslar arası Kriz Grubu, 23 Mayıs 2002; Uluslar arası Kriz Grubu, 23 Ağustos 2004; Uluslar arası Kriz Grubu, 30 Mart 2004; Uluslar arası Kriz Grubu, 15 Mart 2002).

Sonuç

Görüldüğü gibi, Amerikan yönetimlerinin uzun vadeli dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik belirlenen dış politika eylemleri, rasyonellikten uzaktır. Bosna, Somali ve Kosova'da gerçekleştirilen çok taraflı askeri müdahaleler, bu ülkelerde, kırılğan bir barışın inşasına yardımcı olmuştur. Ancak bu barış ortamının, sağlıklı bir rejime/yönetime doğru evrildiğini söylemek mümkün değildir.

Özellikle Başkan Bush'un benimsediği önleyici müdahale/sorun ortaya çıkmadan önce düzenlenen askeri operasyonlar, hareketler sonrası ilgili ülkeye herhangi bir yardımın yapılmaması, bölgeye barış getirmekten ve terörün kaynaklarını yok etmekten uzaktır. Özbekistan'da yaşananlar, Madrid'de düzenlenen saldırılar, İstanbul'da Sinagoglar'a karşı gerçekleştirilen bombalama eylemleri, Başkan Bush'un dış politikasının başarısızlığını ve irrasyonelitesini göstermektedir.

Diğer taraftan, izlenen strateji, dış politika hedeflerini gerçekleştirmekten uzak, beklenilmeyen sonuçları gün yüzüne çıkarmıştır. Özellikle Hamas, Hizbullah gibi örgütler, uluslar arası barış ve güvenliğe tehdit olarak algılanırken, günümüzde siyasi hayata çekilmesi istenilen gruplar haline gelmiştir. İleride Hizbullah ve Hamas liderlerinin, Filistin, Lübnan gibi ülkelerde başa geçmesi muhtemeldir.

Bu durum, Richard N. Haas'ın da belirttiği gibi, aslında olgunlaşmamış demokratik yapıya sahip devletlerin sayısını arttıracaktır. Bu devletlerin sayısı arttıkça, bölge barışı ve zamanla uluslar arası barış ve güvenlik tehdit altında kalacaktır. Çünkü bu devletler, (Hizbullah'ın yönetiminde Lübnan, Şiiler'in yönetiminde Irak, Hamas'ın yönetiminde Filistin, Şii rejimler olan Körfez ülkeleri gibi), yine Richard N. Haas'ın söylediği gibi, aşırı milliyetçi bir çizgi izleyebilirler. Bu oluşuma zemin hazırlayan faktör ise, bölge devletlerinin mevcut yapılarıdır.

Diğer bir sonuç ise, halen daha büyük devletlerin ve bölgesel güçlerin, realist yaklaşımlarını idealist retorik ile gizlemeleridir. Irak'ta, Afganistan'da güç kullanmaktan çekinmeyen Amerikan yönetimi, Özbekistan için "telkinlerde" bulunmaktan öte bir adım sergileyememiştir (Ömer Taşpınar, 18 Mayıs 2005). Wahhabi grupları destekleyen ülkenin Suudi Arabistan olduğu bilinmesine rağmen, Suudi Prens ile el ele objektiflere poz vermiştir. Görüldüğü

gibi, ABD, idealist yaklaşım ortaya koyduğunu söylerken, geleneksel ve yeni müttefiklerle, her ne kadar demokrasi karşıtı rejimler ile yönetilseler de, stratejik ilişkilerini geliştirmeye özen göstermektedir.

Aynı zamanda, diğer devletlerde, bu konuda benzer yaklaşımı sergilemektedir. Afganistan'daki operasyona, Çin, Rusya, İran ve bölge ülkeleri ses çıkarmaz iken, Irak meselesinde ABD karşıtı görüntü çizmişlerdir. Afganistan'daki Taliban rejiminin yıkılmasına ses çıkarmayan bu devletler, Irak'ta petrol çıkarları zedeleniyor endişesiyle, ABD'ye destek vermemişlerdir.

Sonuç itibarıyla, demokrasi, insan hakları, evrensel değerler gibi kavramları sık sık kullanan, böylece eylemlerine dayanak olarak bunları ifade eden devletler, halen daha gerçekçi bir şekilde tespit ettikleri ulusal çıkarlarının peşinde koşmaktadır. Bu durumda, uluslar arası çıkarlar oluşturamayan, her bölgenin kendine has özelliklerini dikkate almayan büyük devletler, izledikleri politikalarıyla, uluslar arası barışı ve güvenliği tehdit eden oluşumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çünkü eylemleriyle pandoranın kutusunu açmaktadırlar.

Kaynakça

- ABD, BEYAZ SARAY, (2 Şubat 2005), “State of the Union Address” 2 Şubat 2005, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/02/print/20050202-11.html> (Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2006, 17:15).
- ABD, BEYAZ SARAY, 17 Eylül 2002, “The National Security Strategy of the United States of America”, <http://www.whitehouse.gov/nsc/print/nssall.html> (Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2006, 17:15).
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER, (1996), *Blue Helmets, The: A Review of United Nations Peace-keeping*, Üçüncü Baskı, New York; Birleşmiş Milletler Yayınları.
- Cumhuriyet Gazetesi*, (27 Aralık 2004).
- Cumhuriyet Gazetesi*, (27 Aralık 2004).
- EFEGİL, Ertan, (2002), “Debating the New World Order: Global Governance vs. Multipolarity”, Ertan Efeğil (der.), *Geopolitics of Central Asia in the post – Cold War Era: A Systemic Analysis*, Haarlem: SOTA Research Centre for Turkestan and Azerbaijan, Sayfa No. 25 – 62.
- EFEGİL, Ertan, (2003), “New Chapter in the Eurasia Politics After the September 11 Attacks: Reactions to the American Attempts”, *Review of Social, Economic and Business Studies*, Cilt 2, Sayfa No. 66 - 90.
- EFEGİL, Ertan, (2004), “11 Eylül Sonrası Orta Asya’da Silâhlanma Girişimleri ve Bölge Güvenliği’ne Etkileri”, Kamer Kasım ve Zerrin A. Bakan (der.), *Uluslar arası Güvenlik Sorunları*, Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Sayfa No. 141 – 153.
- EFEGİL, Ertan, (Bahar 2002), “11 Eylül Sonrası Büyük Devletler Arasında Artan İşbirliği”, *KÖK Araştırmalar*, Cilt IV, Sayı 1, Sayfa No: 163 – 172.
- EVANS, Greth, (11 Eylül 2003), “Why the War on Terror is not going well: Two years later”, *The International Herald Tribune*.
- EVANS, Greth, (19 Kasım 2001), “The World after 11 September : a balance sheet”, *The Academy of International Business Conference*, Sydney.
- EVANS, Greth, (20 Ocak 2004), “Building peace – and a belief in the future”, *Global Agenda*.
- EVANS, Greth, (9 Ekim 2001), “Responding to Terrorism: Where Conflict Prevention and Resolution Fit in”, *Johns Hopkins University SAIS*.
- HOLSTI, K. J., (1988), *International Politics: A Framework For Analysis*, New Jersey; Prentice Hall International Inc..
- KEGGLY, Charles W. ve Eugene R. Witthopf, (1996), *American Foreign Policy: Pattern and Process*, Boston; Bedford / St. Martin’s.
- Radikal Gazetesi*, (12 Şubat 2005).
- Radikal Gazetesi*, (15 Nisan 2005).
- Radikal Gazetesi*, (15 Şubat 2005).
- Radikal Gazetesi*, (22 Şubat 2005).

Radikal Gazetesi, (27 Ocak 2005).

TAŞPINAR, Ömer, (18 Mayıs 2005), “ABD Özbekistan Sınavında”, *Radikal* Gazetesi.

ULUSLAR ARASI KRİZ GRUBU, (11 Ağustos 2004), “Political Transition in Kyrgyzstan: Problems and Prospects”, *Asia Report*, Sayı 81.

ULUSLAR ARASI KRİZ GRUBU, (11 Mart 2004), “The Failure of Reform in Uzbekistan: Ways Forward For the International Community”, *Asia Report*, Sayı 76.

ULUSLAR ARASI KRİZ GRUBU, (13 Mayıs 2004), “Azerbaijan: Turning Over A New Leaf?”, *Europe Report*, Sayı 156.

ULUSLAR ARASI KRİZ GRUBU, (15 Mart 2002), “Securing Afghanistan: The Need for More International Action”, *Afghanistan Briefing*.

ULUSLAR ARASI KRİZ GRUBU, (18 Şubat 2003), “Uzbekistan’s Reform Program: Illusion or Reality?”, *Asia Report*, Sayı 46.

ULUSLAR ARASI KRİZ GRUBU, (20 Ağustos 2002), “Kyrgyzstan’s Political Crisis: An Exit Strategy”, *Asia Report*, Sayı 37.

ULUSLAR ARASI KRİZ GRUBU, (23 Ağustos 2004), “Darfur Dealine: A New International Action Plan”, *Africa Report*, Sayı 83.

ULUSLAR ARASI KRİZ GRUBU, (23 Mayıs 2002), “Somalia: Countering Terrorism In A Failed State”, *Africa Report*, Sayı 45.

ULUSLAR ARASI KRİZ GRUBU, (30 Mart 2004), “Elections and Security in Afghanistan”, *Asia Briefing*.

WEBBER, Mark ve Michael Smith, (2002), *Foreign Policy in a Transformed World*, Londra; Prentice Hall.

WINTER, Sonia, (18 Haziran 1998), “United States: Albright Plan For Normalizing Ties With Iran”, *Radio Free Europe / Radio Liberty*, Sayfa No. 1 – 3.

Yeni Şafak Gazetesi, (13 Şubat 2005).

Yeni Şafak Gazetesi, (15 Nisan 2005).

Yeni Şafak Gazetesi, (16 Mart 2005).

Yeni Şafak Gazetesi, (19 Nisan 2005).

Yeni Şafak Gazetesi, (20 Mart 2005).

Yeni Şafak Gazetesi, (23 Şubat 2005)

Zaman Gazetesi, (12 Nisan 2005).

Zaman Gazetesi, (2 Nisan 2005).

Zaman Gazetesi, (23 Mart 2005).

Zaman Gazetesi, (28 Nisan 2005).

Zaman Gazetesi, (3 Şubat 2005).

Zaman Gazetesi, (17 Nisan 2005).

Zaman Gazetesi, (22 Ocak 2001).